

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ברכת התורה - דאורייתא או דרבנן \ על מה אבדה הארץ - שלא בירכו בתורה תחילה (מבוסס על מאמרו של ר' יצחק מירסקי בספרו 'הגיוני הלכה')

מקור הברכות

ברכת המזון - ברכת המזון שמברכים לאחר האכילה היא הברכה היחידה שחיובה היא לכל הדעות **מדאורייתא**, כי כך נאמר במפורש בפרשת 'עקב': "ואכלת ושבעת, וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטבה אשר נתן לך" (דברים ח', י'). וכן מובא במס' 'ברכות' (כ"א ע"א) : "אמר רב יהודה מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה, שנאמר - ואכלת ושבעת וברכת".

שאר הברכות (חוץ מברכת התורה) - הן **מדרבנן** כפי שמובא במס' 'ברכות' (ל"ג ע"א) : "אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות".

ברכת התורה - לגבי ברכת התורה שמברכים לפני שלומדים תורה ישנה מחלוקת אם היא מהתורה או מדרבנן.

לגבי ברכת התורה אין פסוק מפורש בתורה שמחייב ברכה, כפי שמצינו לגבי ברכת המזון, אלא הדבר נלמד מפסוק בפרשת 'האזינו' כפי שמובא במס' 'ברכות' (כ"א ע"א) : "אמר רב יהודה... מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר : "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו" (דברים ל"ב, ג').

ויש להעיר, שלא נאמר כאן חיוב מפורש על כל פעם שאדם לומד תורה, אלא משה אומר - 'כי שם ה' אקרא'. וגם לא נאמר במפורש שיש לברך אלא - 'הבו גודל לאלוקינו', ולא מבוואר כיצד נותנים גודל. **וירש"י** במקום מפרש : "כי שם ה' אקרא - כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל : אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמון. כי שם ה' אקרא בברכה, אתם - הבו גודל לאלהינו באמן, הכי מפרשי לה במסכת יומא (דף ל"ז, א').

אך שם במס' 'יומא' מוסבר שהגודל הוא אמירת - 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. וזה מוסב על המשנה שאומרת שם, שכאשר היו שומעים את השם המפורש יוצא מפי כהן גדול היו אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' : "תניא, רבי אומר : כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. אמר להם משה לישראל : בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גדל".

וצריך לומר, שרב יהודה למד מפסוק זה שצריך לברך לפני לימוד תורה, וכך אומר שם **'מהרש"א'** : "מנין לברכת התורה כו'. **מצאתי כתוב דהכי משמע ליה ברכת התורה**, 'כי שם ה' אקרא' - דהיינו כשאני קורא בתורה שהיא כולה שמות של הקדוש ברוך הוא, שכל התורה באותיותיה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא כדאיתא במדרשות וק"ל. ואז הבו גודל כלומר ע"י ברכה.

טיב הברכה - לפי זה יש לחקור, האם ברכת התורה היא מצווה נפרדת בפני עצמה ומנוייה בנפרד ברשימת תרי"ג מצוות, או שהיא מהווה רק כסיניף למצוות לימוד תורה.

מחלוקת רמב"ם ורמב"ן בנושא

'רמב"ם' - רמב"ם אינו מונה ברכה זו במניין המצוות, וא"כ משמע לכאורה שהוא סובר שברכת התורה אינה מהתורה אלא מדרבנן.

- 'רמב"ן' - בתוספותיו** למניין המצוות של הרמב"ם מצוה ט"ז חולק עליו, ומונה ברכה זו במניין המצוות. ומביא מספר טיעונים לעמדתו 1. הוא סומך על דברי רב יהודה.
- הגמרא במסכת 'ברכות' מנסה ללמוד ברכת התורה לאחריה מברכת המזון, ומתוך שמשווה בין ברכת במזון לברכת התורה, משמע שגם ברכת התורה היא מהתורה.
- בירושלמי** נאמר בפרק ז' : "אמרו **כתוב בתורה ברכה לפנייה** ואין כתוב בה ברכה לאחריה, מה כתוב בה לפנייה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו".

לגבי **טיב הברכה** - טוען רמב"ן - ואין ראוי למנותה מצוה אחת עם הקריאה, כמו שמקרא ביכורים אינו נמנה אחת עם הבאתו, וסיפור יציאת מצרים עם אכילת הפסח.

שאלה - מדוע 'רמב"ן' לא מדייק מנוסח הבעלי : "מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה", ומשמע שהיא מצווה מן התורה? **תשובת הנצי"ב** - (מרומי שדה ברכות כא ע"א) נוסח זה לא תמיד כוונתו לדאורייתא ממש, אלא לפעמים הכוונה **לרמז ולאסמכתא** מן התורה, כמו ששואלים אסתר מן התורה מנין.

שאלה - מדוע לפי 'רמב"ן' במזון, התורה צוותה לברך דווקא לאחריה, ואילו בתורה דווקא לפנייה? **תשובת ספר החינוך** - (מצוה תל) במזון אדם מכיר בהנאה רק לאחר שאכל, ואז בא להודות, אך בתורה שהיא מזון רוחני של הנפש, הנפש מכירה בערך התורה עוד לפני שהיא לומדת.

מפרשים נוספים כפי דעת הרמב"ן

'מגילת אסתר' - ר' יצחק די ליאון בפירושו לספר המצוות באופן קבוע הוא מגן על הרמב"ם מפני השגות הרמב"ן, אך כאן הוא מקבל דווקא את דעת הרמב"ן ומסביר שכנראה הרמב"ם ראה בפסוק : "כי שם... אסמכתא בלבד. (הטור - למד מפסוק זה את המקור לאמירת "ברוך הוא וברוך שמו").

'שאגת אריה' - מובא במס' 'נדרים' (פ"א ע"א) שהארץ אבדה על שלא בירכו בתורה תחילה. והוא ומפרשים נוספים מקשים על הרמב"ם, אם ברכת התורה היא רק מדרבנן, מדוע נענשו כ"כ קשה? ובגלל זה הגיעו גם הם למסקנה שרמב"ן צודק שברכת התורה היא מדאורייתא.

שיטת אחרונים בדעת הרמב"ם - שגם הוא סובר מדאורייתא

'המבי"ט' - (קרית ספר, פ"ב מהל' תפילה) טוען שגם לפי 'רמב"ם' אין ברכה זו מדרבנן, אך הוא אינו מונה אותה במניין המצוות היות והיא כלולה במצוות לימוד תורה והיא חלק ממצוות תלמוד תורה. (אמנם קשה עליו, שאם כך הוא, מדוע הרמב"ם לא מזכיר ברכה זו בהלכות תלמוד תורה?) **דחייה** - דעה זו כבר נדחתה לעיל ע"י רמב"ן שטוען, כשם שאין מקרא ביכורים והבאתם או הגדה של פסח וקרובן פסח נחשבים למצוה אחת, כך לא יתכן שברכת התורה ותלמוד תורה יחשבו למצוה אחת.

דחיית הדחייה - ר' ירוחם פישל פערלא' בפירושו לספר המצוות לר' סעדיה גאון (ח"א דף קפ"ו עמ' ד') דוחה את ההשוואה וטוען שאין דמיון ביניהם. בביכורים אכן אלו שתי מצוות נפרדות, שהרי המשנה במס' ביכורים פ"א מ"ד ומ"ה מונה מספר אנשים שמביאים ואינם קוראים, כגון: גר, שליח ואפטרופוס, אלא שהתורה קבעה שמי שחייב לקרוא יקרא פרשה זו בשעת הבאת ביכורים, אך אפשר להביא גם מבלי לקרא. בעוד שלימוד התורה והברכה הן קשורות זו בזו, ואין להפריד ביניהם כי אין ללמוד ללא ברכה. כמו כן קריאת ההגדה וקרבת פסח אינן תלויות זו בזו, ועובדה שהיום קריאת ההגדה היא מצוה מהתורה, למרות שאין מקריבים קרבן פסח. טיעון נוסף מעלה בעל **'ערוך השולחן'** (שם), שבין מקרא ביכורים להבאה ובין הגדה להקרבה מותר שיהיה הפסק, בעוד שתיכף לברכת התורה חייבים ללמוד, ולכן מיד בבוקר לאחר ברכת התורה אומרים פסוקי תורה של ברכת כהנים, ומכאן שברכת התורה ותלמוד התורה יכולים להיחשב למצוה אחת מדאורייתא.

שיטת אחרונים בדעת הרמב"ם - שהוא סובר מדרבנן - 'שו"ת פני משה' - (ר"מ בנבנשת סי' א) לומד מזה שהרמב"ם השמיט ברכה זו ממנין המצוות, וכן בהלכות תפילה אינו מציין שברכה זו היא מהתורה כפי שעושה לגבי ברכת המזון, מכאן מגיע למסקנה שלפי דעת הרמב"ם ברכה זו היא מדרבנן. כך יש גם אחרונים שלומדים מזה שהרא"ש והרי"ף לא הביאו בהלכותיהם את מאמרו של רב יהודה, שכנראה סברו שברכת התורה היא מדרבנן.

סיכום - ישנם שלוש דעות בנושא: 1. יש האומרים שברכה זו מדאורייתא. 2. יש האומרים שברכה זו מדרבנן. 3. בדעת הרמב"ם נחלקו האחרונים אם היא מדאורייתא או מדרבנן. **נפקא מינה** - הנפקא מינה בין הדעות היא, באדם שהתחיל ללמוד לפני התפילה, והוא מסופק אם ברך את ברכת התורה. למ"ד דאורייתא צריך לחזור ולברך, ולמ"ד מדרבנן אינו צריך.

שלא בירכו בתורה תחילה - במס' נדרים (פ"א ע"א) מובא: "דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב: 'מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה, על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר. ויאמר ה' על עזבם את תורתך אשר נתתי לפניך ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה' (ירמיהו ט). דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירושו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב: 'ויאמר ה' על עזבם את תורתך...'. היינו לא שמעו היינו לא הלכו בה? אמר רב יהודה אמר רב - שאין מברכין בתורה תחילה".

שאלת הר"ן - מדוע הוציא רב יהודה את הפסוק מפשוטו והסביר שיתורת' הכוונה לברכת התורה, ולא לתורה עצמה? **תשובתו** - אם היה פירושו כפשוטו שלא למדו תורה, הרי דבר זה היה דבר ידוע, ומדוע כאשר נשאל דבר זה לחכמים ולנביאים, הם לא ידעו לענות על שאלה כזו? אלא ודאי שלמדו תורה, ולכן הם לא הבינו מדוע אבדה הארץ. וה' היה צריך לפרש להם שלא בירכו בתורה תחילה.

שאלה - אם למדו מדוע באמת לא בירכו? **תשובה** - אדם מברך על מה שחשוב בעיניו ושמה עליו. אמנם הם למדו, אך לא היתה מספיק חשובה בעיניהם שהם יברכו עליה.

תשובה לקושיית בעל השאגת אריה - עפ"י זה ניתן לדחות את קושיית בעל השאגת אריה ולומר, שמזה שאבדה הארץ על שלא בירכו, אין בהכרח הוכחה שהברכה היא מדאורייתא, יתכן שהברכה היא מדרבנן, אך העונש החמור נבע לא מזה שביטלו ברכה מדרבנן, אלא מזה שאי אמירת הברכה הראתה שהתורה לא חשובה מספיק בעיניהם.

מידת הקניין בדבר תלוי במידת הכרת ערכו - מסקנה - אם קיים מצב שלא מברכים תחילה על התורה, וה' מגדיר זאת - 'על עזבם את תורתך', יוצא שגם מי שלומד תורה, אך אינו מחשיב אותה, או נחשב כאילו הוא עוזב אותה. ומידת הקניין שיש לך בדבר, תלוי במידת הכרת החשיבות שיש לך לגבי הדבר. ואם יש לך דבר אך אינך מייחס לו חשיבות כאילו הוא לא קנוי לך.

את הרעיון הזה מביא ר' יצחק מירסקי בשם זקנו האדמו"ר בעל **'בית יעקב'** מאיזביצא - רדזין וסמך אותנו על אדני ההלכה. הוא מביא **מ'הגהות אשרי'** - (ב"מ, אלו מציאות אות ט) מעשה, שראובן קנה מנגר נכרי מתכת בחזקת שהיא בדיל, בשביל לכסות את גגו. לאחר מכן נמלך בעצמו, ומכר את המתכת לשמעון בחזקת שהוא בדיל, וכך שילם לו. שמעון התיך את המתכת ומצא שהוא כסף, ורק מבחוץ היה מצופה בדיל. כאשר נודע הדבר לראובן הוא תבע את שמעון לדין תורה אצל הר"י ממיץ, הר"י ממיץ פטר את שמעון בטענה, שמכיוון שראובן קנה את המתכת בתורת בדיל, וכלל לא ידע שזה כסף, ממילא לא היה לו כלל קניין של כסף במתכת. והודה לו ר"ת. ומכאן, שקניינו של אדם בדבר, אפילו הוא ברשותו, אינו מגיע אלא עד מקום שידיעתו בערך הדבר מגעת.

אבידת הארץ עקב עזיבת התורה - על פי זה אפשר להסביר מדוע כרך ה' את התורה עם ארץ ישראל, כשם שהכרת ערך התורה גורם לנו לקניין התורה, כך הכרת ערך ארץ ישראל גורם לקניינו בארץ. וכן הכרת ערך התורה גורם לקניינו בארץ.

שלא ברכו בתורה תחילה

ונראה לשאול, מדוע מודגש **'תחילה'**? דברים אלו של רב יהודה בשם רב מובאים גם במס' בבא מציעא (פ"ה ע"ב), ושם **'רש"י'** אומר שדרשו זאת מהמילה: "ויאמר ה' על עזבם את תורתך אשר נתתי לפניך", ומהמילה **'לפניהם'** דרשו שלא ברכו בתורה תחילה כלומר, את הברכה שלפני הלימוד, וזה מראה שלא היתה חשובה להם. **ונראה**, שבכל זאת יש עדיין מקום לשאול, מדוע לא נאמר רק - 'שלא ברכו בתורה', ומזה שמודגש - **'תחילה'**, ניתן לחשוב שאולי לאחר הלימוד הם כן בירכו על התורה.

ונראה לומר, שגם אם נסביר שלאחר הלימוד הם כן בירכו, בכל אופן נענשו קשות. כי משמעות התנהגותם מראה, שלפני הלימוד לא היו מאמינים ובטוחים שתורת ה' תמימה משיבת נפש, ולכן לא רצו לברך אלא רק לאחר שאכן טעמו וראו כי טוב ה', וזה פגם גדול באמונתם בה' ובתורתו ולכן נענשו. **ועוד נראה לומר**, שמודגש שלא בירכו תחילה, כי הברכה שלאחריה וודאי היא מדרבנן, ואם לא היו מברכים אותה, אז לא היו כל כך נענשים על כך, אך בגלל שלא בירכו תחילה, שזה לדעת חלק מהפרשנים חיוב דאורייתא לכן נענשו.

ועוד נראה לומר, על פי מה שידוע שהתורה קדמה לעולם, והקב"ה הסתכל באורייתא וברא עלמא, וכל קיומו של העולם הוא על בסיס קיום התורה, ואם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת. ולכן, יסוד גדול בקיום הארץ הוא הידיעה שהתורה קדמה לעולם, ועל פיה נברא העולם.

וכאשר שואל הנביא - 'על מה אבדה הארץ' הוא אינו שואל רק על ארץ ישראל אלא על כל הארץ כולה. והתשובה של ה' היא - 'על עזבם את תורתך אשר נתתי לפניך', שהם עזבו את התורה שה' נתן לפניך, כלומר, לפני שהארץ והאדם נבראו. והסביר רב יהודה בשם רב - 'שלא ברכו בתורה תחילה', שלא בירכו את ה' על כך שברא את התורה תחילה לפני שברא את הארץ ואותם, כי אי הבנת חשיבות דבר זה פוגם ביכולת קיומו של האדם והארץ, כי כל קיומם מותנה בקיום התורה, ובהבנה שהיא הבסיס לכל המציאות, ועל כן אבדה הארץ.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד של השנה מוקדשים לע"נ לומדי הכולל: ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

השיעורים מתקיימים בבית הכנסת הניכוי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדר פתח תקוה
שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net